

QUÈ SE'N VA FER, DELS “QUATRE BOIGS DE MATARÓ”?

Al llibre *Quatre boigs de Mataró (Combat per Catalunya 1930-1937)*, Esteve Albert els presenta com uns joves amics, cristians i units per l'ideal del catalanisme radical, que van ser testimoni actiu d'un temps convuls, obert a l'esperança. Adherits a la formació separatista *Nosaltres Sols!* –dos d'ells van ser empresonats el 1934- amb la consegüent participació en els esdeveniments que conformaren l'establiment de la tensió com a única manifestació política, fins arribar al cop d'estat amb quasi tres anys de guerra i una implacable dictadura posterior. Els quatre amics representaven la decidida proposta dels joves que volien esdevenir artífexs del nou país en la seva construcció alliberadora. La seva empena embrionària va sofrir nombrosos avatars i segurament defallences, la radicalització d'una societat en guerra i un resultat tan diferent del que haurien volgut els va portar a seguir unes vides diferents i enfrontades. Aquest senzill treball vol ser una mostra, una reflexió de com el pas del temps desestructura els anhels i somnis d'uns amics de joventut fins distanciar-los en el seu periple vital, que en el seu cas va ser sotmès a proves ben dures

Esteve Albert i Corp, nascut a Dosrius, va venir a Mataró molt jove i ben aviat va fer colla. Al Círcol Catòlic d'Obrers –seguidor de l'Encíclica “*Rerum Novarum*” del Papa Lleó XIII- i a la llavors secció Agrupació Científico-Excursionista, va fer les primeres coneixences i en fou un notori activista. És qui signa el manifest *Grup 42 de la F. J. C. Manifest als joves del Círcol Catòlic i del Patronat de Sant Josep*, al Butlletí del Círcol Catòlic d'Obrers, núm 32, abril-maig 1932. Una crida a refer unes dissidències: *Sacrifiquem les petites discrepàncies per l'enlairament de la nostra senyera incomparable: refem el nostre grup actiu.*¹ Es compta amb el Consiliari del Patronat de Sant Josep, Rnd. Dr. Plandolit, i els catorze fejecistes del Grup 42 amb la presidència d'Esteve Albert. “Renaixement” serà el nom escollit per representar-los.

Esteve Albert va conèixer Joan Layret i Domènec Gironès un diumenge que aquests anaren d'excursió a Dosrius. *El rector del meu poble els digué que jo tenia aficions literàries i folkloriques, ço que motivà que m'invitessin a esmorzar amb ells a la Font del Sot i que jo publiqués en aquell setmanari (El Pensament Marià) la primera cosa que vaig veure'm impressa: tres llegendes de Dosrius.*² Pels volts de Nadal de l'any 1928, Domènec Gironès i Joan Layret tenien disset anys, Esteve Albert tan sols quinze. La relació amb el quart component de la colla va ser mig any després, a començament d'estiu en un partit de futbol a Dosrius, on Joan Bachs feia de porter de l'equip foraster i en una doble jugada bruta que li van fer va reaccionar de la pitjor manera. (...) *jera alt i ros, destacava per damunt de quasi tots i recordo la seva cara i cabellera de lleò enfurismat, desafiador i*

acorralat.³ El futbolista és el contrast dels joves excursionistes, Layret i Gironès, de notòria implicació intel·lectual, Joan Bachs resultava un esportista atrevit i provocador.

Ja tenim els quatre joves que el mateix Esteve Albert anomenà *Quatre boigs de Mataró*. Trobar la connexió que els fes amics, que conjuntés el seu actiu social, cristià i patriòtic, es pot entendre pel pas inicial per una *Federació de Joves Cristians* des de les respectives formacions catòliques. El gener de 1931, el Dr. Albert Bonet havia fundat la *Federació de Joves Cristians de Catalunya*, a Barcelona, i el diumenge 15 de novembre el fundador de F.J.C.C. va venir a Mataró a donar una conferència al Foment Mataroní, on presentà el llibre *Un viatge de cara als joves*. El resultat de la crida fou espectacular. A Mataró es constituïren quatre grups: Renaixement, al Círcol Catòlic d'Obrers; Joventut, al Foment Mataroní; Lleó XII, un grup d'estudiants universitaris; Fides Intrepida, del Col·legi dels pares Escolapis. Els grups locals mantenien constant relació mitjançant regulades reunions, en acampades i aplecs. Els *Quatre Boigs* van trobar un context idoni per créixer el seu companyerisme i amistat. Escriu Esteve Albert: *Però és a Nosaltres Sols! On vaig relligar-me amb Bachs, Layret i Gironès i vaig trobar-me embarcat pel rumb tempestuós que gravità decisivament en la meua vida (...)*⁴ L'any 1932, l'Estatut, sorgit del Parlament i plebiscitat pel poble de Catalunya, va ser escapat per les Corts de la República Espanyola. *Nosaltres Sols!*, escindits d'*Estat Català*, defensaven l'alliberament de Catalunya sense concessions.

Layret, secretari de la delegació de Mataró, Albert, Bachs i Gironès, notoris activistes de l'organització patriòtica, eren capdavanters propagandistes de la formació en reunions i mítings, oradors molt valorats. Formaren un grup homogeni consolidat per l'ideal. Va ser l'any 1934, amb els Fets d'Octubre, que en defensa de la proclamació d'una República Catalana per part del President Lluís Companys, Domènec Gironès i Joan Layret patiren presó, junt amb Joan Ballejà, també militant de *Nosaltres Sols!*. Gironès i Layret havien estat presents al balcó de l'Ajuntament en el moment de la proclamació de la República catalana a Mataró i tot seguit –cal explicar-ho– anaren a la basílica de Santa Maria per defensar-la d'uns escamots de la F.A.I. que la volien incendiar.

El període de l'anomenat *Bienni Negre* (1934-1936), va provocar distensions i renúncies en els quadres de *Nosaltres Sols!*. Ho reconeix Esteve Albert en un article dedicat a la memòria de Joan Layret, aparegut a *Serra d'O*, escriu en un dels paràgrafs: *En Gironès creia en el triomf del feixisme al món sencer i entenia que Catalunya hi trobaria la gran oportunitat (...)*. Els esdeveniments, carregats de violència, comportaven actituds extremes. Segueix Esteve Albert: *En Layret i Gironès, junts encara, van tenir una actuació destacada a l'enterrament dels germans Badia, bàrbarament assassinats a l'abril de 1936 en circumstàncies que ja fora hora de divulgar.*⁵ Els quatre amics van tornar a coincidir en un acte polític i va ser la darrera vegada que desfilaren junts davant els cadàvers de dos patriotes, els germans Badia.

ANYS DE GUERRA (1936-1939)

Per les actuacions dels quatre joves mataronins en els anys de guerra, se'n dedueix la presència més combativa de tres d'ells i la més preventiva de Domènec Gironès. Francesc Safont-Tria, que treballava amb Joan Bachs a l'empresa Fontdevila i Torres, m'havia comentat la presència de Bachs en els escamots d'Estat Català en la salvaguarda del Monestir de Montserrat (juliol-agost 1936), amenaçat pels dits incontrolats de la FAI. La presència de Joan Layret, que ostentava el càrrec de secretari de premsa i propaganda d'Estat Català, en l'organització del reclutament de voluntaris per embarcar cap a la conquesta de Mallorca (agost 1936), és notòria. El fracàs de l'operació va fer pensar al Govern de la Generalitat la creació d'una Escola de Guerra i la formació d'unes Milícies Pirinenques amb estructura d'exèrcit regular, embrió de l'Exèrcit de Catalunya. Joan Layret portava el Servei d'Inspecció.

Per què la primera Milícia de la Generalitat de Catalunya va desplaçar-se a la zona fronterera amb França i no als fronts d'Aragó o Madrid, on la República hi lliurava les grans batalles? Els passos fronterers eren de gran importància estratègica, entrada d'armes i desplaçament de persones. La zona de la Cerdanya estava dominada per grups de la CNT-FAI, sota les ordres d'Antonio Martín Escudero, el "Cojo de Màlaga", que feia la guerra pel seu compte. Escriu Esteve Albert: *L'endemà passat, situàvem el primer contingent de les nostres especials milícies a Sant Llorenç de Morunys. Joan Bachs n'era capità, un dels capitans. Jo vaig ésser-ne nomenat tinent del cos de tren.*⁶

L'abril de 1937, Joan Bachs i Esteve Albert foren detinguts a la Seu d'Urgell com a ostatges de la FAI. Joan Layret, acompanyat d'un escamot, va presentar-s'hi amb una ordre del President de la Generalitat per al seu alliberament. El maig del mateix any trobem tres dels quatre amics a Barcelona en la defensa de la Generalitat, enfrontant-se a la FAI i al POUM. I seguint la narració d'Esteve Albert: (...) *després dels Fets de Maig, les milícies sorgides de partits i sindicats, van ser dissoltes amb la creació d'un exèrcit regular sota comandament únic que passava a dependre del govern central. Layret es va fer comissari polític, Bachs i jo agents de policia de frontera.*⁷ Més endavant, Joan Layret ingressà a la Secretaria de l'Exèrcit Popular Regular. Domènec Gironès va fer la guerra a l'altra banda, amb els *Tercios de Nuestra Senyora de Montserrat*, al front de l'Ebre.

EXILI I POSTGUERRA

Bachs i Albert, per la seva relació amb la vigilància fronterera, es deurién moure bé en el pas clandestí d'un a altre Estat, cosa que es féu evident en més d'una ocasió. Res d'estrany, doncs, que després del 1939 la seva implicació amb la política no quedés anul·lada del tot. *L'any 1943 Joan Bachs i Cortina és detingut en una de les habituals agafades a Barcelona per ser membre del clandestí Front Nacional de Catalunya (...). El 18 d'abril de 1946, la casa*

*d'Esteve Albert i Corp, a Dosrius, va ser punt de trobada de la primera conferència del Front Nacional de Catalunya a l'interior (...).*⁸ Joan Layret es quedà a França, el seu exili, gens passiu, va representar la continuïtat dels ideals en unes circumstàncies adverses i d'extrema duresa. Va participar en tasques humanitàries (Comité National Catholique de Secours aux Réfugiés d'Espagne) i en la Resistència. Secretari General d'Estat Català a França, amb el Front Nacional va treballar intensament per la formació d'un ampli govern català a l'exili. Quan el govern del general Franco és reconegut internacionalment, la decepció del lluitador Layret és total i decideix provar sort a Caracas (Veneçuela). Hi muntarà una indústria tèxtil l'any 1953. L'historiador Josep Benet l'escriu: (...) *tants de sacrificis no pot ni somniar-se que hagin estat fets endebades.*⁹

Esteve Albert és home que no deixa els amics, entusiasta i bellugadís sempre troba el moment de connectar-hi. Finals de la dècada dels quaranta i primers del cinquanta, Mataró disposa d'un dinamitzador cultural que no defalleix: escriu teatre, poesia i estudis, redacta articles al periòdic "Mataró", dóna conferències i projecta iniciatives culturals de molt calatge. Té temps, em consta, per visitar Joan Layret a Perpinyà i amb ell i Joan Triadú recorren indrets del Canigó. L'any 1950 Albert i Layret viatgen a Roma amb un pelegrinatge de molts mataronins amb motiu de l'Any Sant. Va ser la darrera vegada que es van veure? Amb Joan Bachs la freqüència de relació deuria ser més continuada; aquest, Bachs, treballava a l'empresa de sempre, Fontdevila y Torres.

I Domènec Gironès i Carbó? Va fer la guerra en el bàndol franquista, amb *Los Requetés Catalanes de los Tércios de Nuestra Señora de Montserrat*¹⁰. Anys després, acabada la guerra, *Jefe del Sindicato Provincial Textil y Procurador en Cortes*. El 31 de desembre de 1959 és entrevistat al diari "La Vanguardia". Explica l'enviament de roba -donatiu d'industrials de Barcelona- a la ciutat francesa de Frejus, que havia sofert inundacions a causa de l'esfondrament de la presa de Malpasset. Ponderat, Domènec Gironès, fa saber que s'ha enviat a la ciutat francesa, mantes, roba, jerseis de llana i franela, per valor de trenta milions de francs; com s'havia fet en les inundacions de València per un valor entre cinc i sis milions de pessetes -em permeto imaginar que la gestió d'ajuda als damnificats per les inundacions de Frejus i València li deuria recordar el seu pas per la Federació de Joves Cristians de Catalunya, en els anys joves. A la mateixa entrevista, la crisi del tèxtil, la necessitat de modernització de les indústries i la importació de cotó, diu, són aspectes de l'economia productiva que el preocupen.¹¹

LA SORT DE CADASCUN DELS AMICS

L'empresa Malla Textil, al carrer de Sant Cugat, a Mataró, constava d'un bon equip de màquines *cotton* per a teixir mitges, propietat de Domènec Gironès, que va funcionar amb un rendiment òptim fins a l'aparició de les mitges sense

costura. La transformació del *cotton* per a la fabricació de jerseis, amb galga gruixuda, no va aconseguir el resultat esperat. Domènec Gironès Carbó, cap provincial de Sindicat del tèxtil i Procurador a les Corts Espanyoles, va fer els seus darrers anys a Barcelona, on morí el Nadal de 1969.¹²

A Caracas, Joan Layret, amb uns Layret de segon cognom residents a Veneçuela i uns altres més pròxims de Barcelona, formaren l'empresa "Politextil" i equipen uns locals amb maquinària moderna. Escriu a Joan Bachs perquè s'hi incorpori. Aquest accepta i s'emporta un tècnic de telers circulars, Francesc Comas, també empleat de Fontdevila y Torres (FYTSA). L'empresa "Politextil" no va aconseguir els resultats esperats, es genera desconfiança i els dos socis mataronins denuncien Joan Layret. Aquest es defensa i finalment marxa de Caracas, ben lluny, al nord-oest del país. A Punto Fijo, Joan Layret va morir el 7 d'agost de 1975, un mes després de la defunció de la seva esposa, Marcelle Marie Pierson.

Joan Bachs i Francesc Comas van confiar la defensa a Joaquim Juanola i Massó, advocat i també militant d'Estat Català, exiliat a Veneçuela. No conec la resolució del cas. Joaquim Juanola s'havia fet càrrec, a Bordeus, de la corresponsalia de la revista "Proa", que dirigia Joan Layret des de Perpinyà, l'any 1945. Joan Bachs, a Caracas, el 1958 participà en el Moviment d'Alliberament Nacional de Catalunya, l'ànima del qual era Joaquim Juanola i Massó. Aquest, home emprenedor, també portava una empresa de promoció d'habitatges a la capital veneçolana. El 1963, Joan Bachs tornà a Catalunya i, a Calella de Palafrugell, s'encarregà d'una empresa promotora d'apartaments, *Apartamentos "Clos Sureda"*. La relació amb Esteve Albert deuria ser fluïda, sempre que les seves ocupacions els ho va permetre. En tenim constància en el volum 39 de les Obres Completes de Josep Pla, quan Joan Bachs i Esteve Albert van visitar-lo. Pla defineix Bachs com a persona molt intel·ligent i l'anomena "el senyor dels blocs veneçolans de Calella". (13) Va morir el 1977 a Barcelona.

Esteve Albert va morir a Andorra el 1995. El periple vital d'Esteve Albert és d'una potència extraordinària, la seva biografia ens mostra la persona disposada a empènyer grans projectes sense frenar-se davant les dificultats. Escriptor i poeta de categoria, engrescador, animador de muntatges teatrals en plena natura (pessebres vivents, retaules...), arqueòleg i estudiós dels orígens més remots, recuperador de cançons populars, periodista... i, a Mataró, dinamitzador de la vida cultural de la ciutat a la meitat de la dècada dels anys quaranta i ben entrats els cinquanta. Tot això i més va ser Esteve Albert. Inquiet, la seva vida agafa una singularitat extraordinària, d'una presència cultural que el portà a mantenir-se fidel al país, la seva gent i donar culte a les essències més profundes. Ell no va trencar amb cap dels amics *quatre bojos* i hi establí una relació prou continuada. El crític literari Joan Triadú, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 1992, en el seu llibre *Memòries d'un segle d'or*, esmenta una excursió al Canigó amb Esteve Albert i Joan Layret, els anys quaranta del segle passat. També Esteve Albert i Joan Layret, es van aplegar i conviure unes jornades a Roma amb motiu de l'Any Sant. I la revista Serra d'Or publicà un article d'Esteve Albert recordant l'amic traspassat.

La relació d'Esteve Albert amb Joan Bachs va ser més continuada, abans i després de l'etapa americana d'aquest. Considero que l'Esteve Albert tenia una alta estima dels seus passos juvenils primerencs a la ciutat de Mataró i era sensible a aquella època que li va obrir les portes de la il·lusió i la participació més enllà del seu Dosrius natal. Carregats de projectes, aquells quatre joves que la vida va distanciar, no van restar impàvids ni amagats, es van posar al davant per defensar el que creien i estimaven en aquells anys tan turbulents. Després els camins van ser diversos i contradictoris. Escriu Esteve Albert el 1977: *Estimat lector, voldríem que sabessis d'entrada que jo escric molt adolorit d'ésser el darrer supervivent dels quatre, que no vaig renyir mai amb cap dels tres, encara que vaig passar temporades de distanciament amb tots (uns, més que altres), perquè, d'incidents i malentesos no en mancaren (alguns ben curiosos com et vagarà saber, si la lectura d'aquestes notes no et cansa).*¹⁴

Domènec Gironès va ser qui més es distancià del pensament idealista que els havia unit els anys de joventut, ell s'incorporà al franquisme –va fer la guerra amb els *Tercios de Nuestra Señora de Montserrat* i un cop acabada va ser nomenat *Jefe Provincial del Sindicato Textil i Procurador en Cortes*-. L'altre distanciament que Esteve Albert deuria patir fou el trencament total i definitiu entre Joan Bachs i Joan Layret, per les profundes discrepàncies motivades en la instal·lació d'una indústria a Caracas, "Politextil", que va suposar portar el cas als tribunals d'aquell país.

Ell, Albert, també va moure's en el món del punt i als anys cinquanta, va participar en la fundació del Gremi de Constructores de Maquinària de Gènere de Punt, amb Emili Albo (Alcalde de Mataró, 1952-1955). Esteve Albert visità les fires internacionals de Santiago de Xile, Buenos Aires i Sao Paulo, en representació del Gremi¹⁵. Aquesta vinculació amb la indústria del gènere de punt dels quatre no ens hauria d'estranyar: per tradició, per ser l'activitat laboral més estesa a la ciutat i donada aquesta circumstància, la regenadora de l'economia local de postguerra.

Francesc Masriera i Ballejà

NOTES:

- 1.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Butlletí Círcol Catòlic d'Obrers*. Núm. 32, abril-maig 1932. Pag. 171.
- 2.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Quatre boigs de Mataró (Accèssit Premi Iluro 1977)*. Caixa d'Estalvia Laietana. Pag. 12.
- 3.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Quatre boigs de Mataró (Accèssit Premi Iluro 1977)*. Caixa d'Estalvia Laietana. Pag. 14.
- 4.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Quatre boigs de Mataró (Accèssit Premi Iluro 1977)*. Caixa d'Estalvia Laietana. Pag. 35.
- 5.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Un nacionalista recordat. Joan Layret i Pons*. Serra d'Or. Any 1976. Núm. 199. Pag. 46.
- 6.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Quatre boigs de Mataró (Accèssit Premi Iluro 1977)*. Caixa d'Estalvis Laietana. Pag. 166.
- 7.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Quatre boigs de Mataró. (Accèssit Premi Iluro 1977)*. Caixa d'Estalvis Laietana. Pag. 170.
- 8.- FRANCESC MASRIERA I BALLESCÀ. *Joan Layret i Pons (1911-1975) Una generació trencada*. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Pag. 100.
- 9.- Carta de Josep Benet a Joan Layret (26 de març de 1954).
- 10.- SALVADOR NONELL I BRU, Pbro. *Los Requetés Catalanes del Terció de nuestra Señora de Montserrat en la Cruzada Española*. Editorial Casurellas- Barcelona. Pag. 252.
- 11.- DEL ARCO. *Mano a Mano. Jefe del Sindicato Provincial Textil*. "La Vanguardia" Dijous 31 de desembre de 1959.
- 12.- Conversa amb Valentí Rodon i Gironès.
- 13.- JOSEP PUIG I PLA. "Esteve Albert i Josep Pla. Un apunt a la relació dels dos personatges". *Duos Rios*. Publicació de l'Arxiu Municipal de Dosrius (2004) Núm. 1. Pag. 33.
- 14.- ESTEVE ALBERT I CORP. *Quatre boigs de Mataró. (Accèssit Premi Iluro 1977)*. Caixa d'Estalvis Laietana. Pag. 12.
- 15.- JOSEP RENUI I CALVET. *Esteve Albert i Corp. Esbós biogràfic*. Ajuntament de Dosrius. 1998. Pag. 32.